

Архітектура

УДК 711.4: 72.012

Чемакіна Октябрина Володимирівна

кандидат архітектури, доцент,

доцент кафедри дизайну

Український гуманітарний інститут

Чемакина Октябрина Владимировна

кандидат архитектуры, доцент,

доцент кафедры дизайна

Украинский гуманитарный институт

Chemakina Oktyabrina

Candidate of Architecture, Associate Professor

Ukrainian Institute of Arts and Sciences

Кузьмін Олег Володимирович

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри технології ресторанної і аюрведичної продукції

Національний університет харчових технологій

Кузьмин Олег Владимирович

кандидат технических наук, доцент,

доцент кафедры технологии ресторанной и аюрведической продукции

Национальный университет пищевых технологий

Kuzmin Oleg

Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor

National University of Food Technologies

Адаменко Станіслав Михайлович

народний художник України,

академік Української академії архітектури, професор кафедри дизайну

Український гуманітарний інститут

Адаменко Станислав Михайлович

народный художник Украины,

академик Украинской академии архитектуры, профессор кафедры дизайна

Украинский гуманитарный институт

Adamenko Stanislav

People’s Painter of Ukraine,

Academician of the Ukrainian Academy of Architecture, Professor

Ukrainian Institute of Arts and Sciences

Ралко Марія Олександрівна

народний художник України,

академік Української академії архітектури, професор кафедри дизайну

Український гуманітарний інститут

Ralko Maria Aleksandrovna

народный художник Украины,

академик Украинской академии архитектуры, профессор кафедры дизайна

Украинский гуманитарный институт

Ralko Maria

People’s Painter of Ukraine,

Academician of the Ukrainian Academy of Architecture, Professor

Ukrainian Institute of Arts and Sciences

Васильченко Ольга Сергіївна

архітектор

Vasilchenko Olga Sergeevna

архітектор

Vasilchenko Olga

Architect

**ПОНЯТТЯ ВІДКРИТОГО ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ МІСТА ЯК
ОБ'ЄКТУ ДИЗАЙНУ**

**ПОНЯТИЕ ОТКРЫТОГО ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА
ГОРОДА КАК ОБЪЕКТА ДИЗАЙНА**

**THE CONCEPT OF OPEN PUBLIC SPACE OF THE CITY AS AN
OBJECT OF DESIGN**

Анотація. У статті розглядається поняття громадського простору, простежується його інтерпретація в окремих соціологічних дослідженнях. Аналізуються види громадських просторів, їх зв'язок з соціальною складовою міст; основні підходи до дизайну предметно-просторового середовища громадських просторів міст.

Ключові слова: громадський простір, публічний простір, дизайн, міське середовище.

Аннотация. В статье рассматривается понятие общественного пространства, прослеживается его интерпретация в отдельных социологических исследованиях. Анализируются виды общественных пространств, их связь с социальной составляющей городов; основные подходы к дизайну предметно-пространственной среды общественных пространств городов.

Ключевые слова: общественное пространство, средства формирования, дизайн предметно-пространственной среды.

Summary. The article examines the concept of public space, traces its interpretation in individual sociological studies. The types of public spaces, their relationship with the social component of cities are analyzed; the main approaches to the design of the subject-spatial environment of public spaces of cities.

Key words: public space, means of formation, design of the object-spatial

environment.

Постановка проблеми. Питання дослідження громадських просторів міста є дуже розгалуженим та ємним. Окремі дослідники складають різні розуміння в поняття «громадський», «публічний», «суспільний» тощо; деякі вважають їх синонімами; так само дослідники можуть розуміти під громадськими як екстер'єрні простори, так і простори всередині будівель та споруд. Однак, з соціологічної і, як наслідок, архітектурно-дизайнерської точки зору, зазначені поняття не є тотожними; саме поняття громадського простору міста дозволяє найбільш точно характеризувати його як демократичне місце перебування всіх громадян міста.

Крупніші міста (тобто міста з кількістю мешканців понад 1 млн.) характеризуються наявністю великої кількості громадських просторів, кожен з яких має характерні особливості, і тому саме в них проявляється всі різновиди та типи громадських просторів – і всі проблеми, пов'язані з їх формуванням та розвитком. В умовах крупніших міст історично закладалися та отримували свій розвиток громадські простори в центральних частинах міста, однак надалі відбувався їх широкий розвиток і на периферії. При цьому, розвиток відбувався нерівномірно, з більшою інтенсивністю в центрах планувальних районів. Складаючись з громадських просторів різного типу, розміру та призначення, поступово утворилася ціла система окремих та підпорядкованих громадських просторів міста.

Громадський простір є одним з важливих елементів дизайну сучасного міста, оточуючи нас всюди, де є можливість зустрічі з іншими городянами. Однак, відкритий громадський простір міста є поняттям, що характеризує спеціалізовані осередки громадської функції міста, що є загальнодоступними та спеціально для цього призначеними (але, нажаль, не завжди пристосованими для реалізації даної функції).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дуже важливим є розуміння

відмінності поняття «громадський» від поняття «суспільний» – адже суспільний простір (характерний для містобудівної практики Радянського Союзу) є простір загального користування; тобто, це поняття стосується суто соціальної доступності простору, однак не його повної доступності та комфортності перебування в ньому. Також слід зазначити, що поняття «публічний простір» розуміється більшістю сучасних дослідників саме в якості громадського, наслідуючи поширене в закордонній практиці поняття «publicspace».

Важливою особливістю та потенціалом крупніших міст є цільове створення середовища громадського призначення для забезпечення громадських функцій міста. Термін «середовище громадських будівель і споруд» використовує Шимко В.Т. [1], який аналізує зв'язки даного середовища з іншими зонами міста. Середовище громадського призначення визначається автором як перша система, що була орієнтована на колективного споживача.

Дане середовище містить в собі функціональні вузли адміністративної, торговельної та інших функцій міста – тобто, громадського призначення. Більшість архітектурно-містобудівних особливостей такого вузлу ґрунтується саме на особливостях його функціонального спрямування. Такі особливості є характерними для кожного функціонального вузла, але ті вимоги, що ставляться внаслідок них, можуть бути різними: починаючи від часових характеристик використання (час, циклічність тощо), закінчуючи особливостями користування людьми з особливими потребами тощо.

Ткачов В. [2], згадуючи про простір громадського призначення, приводить наступні види установ та організацій соціального обслуговування широкого спектру:

- заклади охорони здоров'я, фізичної культури і соціального забезпечення;
- установи освіти;

- установи культури;
- установи та підприємства мистецтва;
- організації та установи науки;
- організації та установи управління;
- підприємства побутового обслуговування населення;
- підприємства торгівлі та громадського харчування;
- споруди громадського транспорту.

Згідно даної класифікації та форми просторової організації виділяється чотири групи громадських об'єктів:

- рекреаційні: спортивні будівлі та споруди, заклади культури, споруди транспорту, частково – підприємства сфери побутового обслуговування (супермаркети);
- система побутового обслуговування населення (ательє, пральні, аптеки тощо), до якої також входить торгівля та заклади ресторанного господарства;
- об'єкти просвітництва, освіти, охорони здоров'я;
- заклади наукової діяльності та управління.

Однак, при такому розподілі незрозумілим є віднесення споруд громадського транспорту до рекреаційних об'єктів. Втім, доречним вважається віднесення до громадських об'єктів лише тих, які є кінцевою точкою зібрання людей та місцем реалізації громадських функцій – при цьому, транспортні споруди за основну функцію мають не громадську, а трансферну – і є лише посередницьким пунктом під час слідування людей з однієї точки до іншої.

Земов Д. [3] розглядає громадський простір з соціологічної точки зору – як матеріальне відображення зростаючої соціальної активності людини. Однак, автор включає в нього як відкритий міський простір, так і закриті інтер'єри спеціалізованих громадських центрів, різноманітні за функціями та масштабами.

Масталерж Н. [4] визначає громадський простір як міську територію, на

якій відбувається формування та відтворення суспільства городян. Ідеальна модель громадського простору включає при цьому три аспекти суспільного життя: культурний, соціальний, політичний. Культурний аспект громадського простору полягає у постійному формуванні та відтворенні всієї міської культури, соціальний – суспільної сфери (взаємодія людей, не знайомих один з одним). Політичний аспект має два напрями: контролю влади, в тому числі за рахунок містобудівної діяльності (введення зонувань, програмування території) та призиву до дії, коли громадський простір виступає в якості простору активності громадян.

Мета статті. Задля визначення особливостей дизайну, пов’язаних з розвитком громадської функції міста, навести дані проведеного дослідження існуючих понять даної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження охопило відповідний досвід, наведений в нормативних та навчальних матеріалах за наступними критеріями (табл. 1):

- визначення;
- архітектурно-планувальна структура (об’єкт, форма, просторові зв’язки);
- функціонально-просторова структура (об’єкт, форма, функціональні зв’язки);
- фактори, умови (архітектурно-планувальні, функціональні, просторові) візуального сприйняття елементів дизайну громадських просторів міст.

В процесі проведеного дослідження у множині громадських просторів міст виокремлено як певну містобудівну одиницю громадсько-ділові зони міст. Визначено склад громадсько-ділових зон міста (з точки зору містобудівного зонування):

Таблиця 1

Дослідження поняття «громадський простір міста» та суміжних

понять

Поняття	Визначення	Архітектурно-планувальна структура			Функціонально-просторова структура			Фактори, умови			Методи виявлення, реорганізації, інші рішення	Задачі, проблеми, завдання
		Об'єкт	Форма	Зв'язок	Об'єкт	Форма	Зв'язок	Архітектурно-планувальні	Функціональні	Просторові		
Система громадських центрів міст	-	+	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-
Середовище громадського призначення	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Громадський центр міста	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+
Система громадських центрів міста	-	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+
Громадські території	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Загальноміський центр	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+

- зони ділового, громадського та комерційного призначення;
- зони розміщення об'єктів соціального та комунально-побутового призначення;
- зони обслуговування об'єктів, необхідних для провадження виробничої та підприємницької діяльності;
- громадсько-ділові зони інших видів.

В дослідженні міський громадський або публічний простір міста визначено як сукупність місць, потенційно доступних для всіх членів суспільства. Потенційна доступність міського громадського простору має бути

абсолютною, без залежності від рівня доходу, ознак статі та віку тощо, і не обмежуватись будь-якими видами бар'єрів або перешкод. При цьому, перешкодою може бути не лише наявність споруд, але й їх відсутність - так, для людей на візках недоступним є публічний простір, відділений навіть декількома сходинками.

Сьогодні поняття «громадський простір міста» частіш за все розуміється як окремий елемент містобудівної системи, в якому реалізується соціальна активність мешканців міста. В їх ролі перш за все вважаються вулиці та площі, а також міські озеленені території - тобто місця, в яких зосереджене суспільне життя городян. При цьому мова йде саме про відкриті і загальнодоступні елементи міського простору.

Існує певна нерівномірність реалізації соціокультурних функцій міста та, як наслідок, нерівномірність розвитку громадських просторів. Дана нерівномірність стимулює процес постійного насичення периферії соціокультурними функціями та збільшення загального соціокультурного потенціалу центру, що натомість ускладнює загальну структуру міста та сприяє його диференціації на окремі зони, кожна з яких характеризується окремими властивостями в залежності від соціальних факторів, що на неї впливають. Дуже важливим є розуміння міста як комплексної соціальної структури. Проекти дизайну міського середовища мають бути спрямованими не лише на розв'язання функціональних проблем, але й на розвиток відкритих громадських просторів як базових елементів соціальної активності.

Узагальнено дизайн публічного простору, який оточує людину будь-де кожного дня – як у спеціалізованих будівлях та спорудах (торговельних центрах, музеях, кафе тощо), так і у громадському транспорті, і навіть у трансферних зонах міста – вулицях та площах; кожне з таких місць має власні характеристики доступності, режимів користування та управління, кількості можливих активностей тощо.

Саме завдяки характерним особливостям, деякі з яких реалізуються

певною мірою в таких публічних просторах, вони й відрізняються від насправді громадських (від слова «громада») просторів – відкритих громадських просторів міста. Адже лише останні повинні мати повний набір характеристик та особливостей, що дозволять будь-якому городянину комфортно та безпечно користуватися ними; закриті ж публічні простори не є демократичними.

Ан А. у своїй статті [5] під громадським простором визначає певну міську територію, що склалася завдяки історичним, культурним, соціальним та іншим факторам та створена для суспільного користування. Приклади громадських просторів: парки, площі, сквери, мостові, набережні, тротуари, місця відпочинку в торгових і бізнес-центрах, дитячі майданчики, стадіони. Однак, далі автор не визначає ці місця як загальнодоступні: послуги можуть надаватися на комерційній основі. Громадські простори створюються за ініціативою як держави для поліпшення якості життя громадян, так і за ініціативою приватних компаній в особистих інтересах.

При цьому, автор стверджує, що доступність громадського простору має дві важливості: несуперництво та невиключаємість. Несуперництво: користування громадським простором однією особою не виключає можливості користування простором іншою особою. Невиключаємість: технічна неможливість або заборонно високі витрати запобігання доступу до благ додаткових споживачів

Певні соціологи розрізняють окремо публічну сферу та публічний простір. У своїй роботі Тищенко І. [6], аналізуючи роботи соціолога Паченкова О. [7], наводить наступні приклади тлумачень поняття публічної сфери: публічна сфера виступає, по-перше, як простір вільної комунікації, і, по-друге, як здатність до соціальної взаємодії.

Розуміння публічної сфери як простору вільної комунікації було, за словами автора [6], характерним для Арндт Х. В своїй праці «Становище людини» вона характеризує публічну сферу як простір вільного і рівного

вираження людини будь-якої національності, статі, віку тощо, де забезпечені умови для комфортного уособлення окремої людини або груп людей. В якості подібного простору виступають загальноміські площі.

Дещо інакше тлумачить поняття публічної сфери дослідник Габермас Ю. [8]. Для нього вона складає певний потенціал, що забезпечує можливість участі у громадському і політичному житті. Так, в якості публічної сфери можуть виступати засоби ЗМІ на рівні з окремими осередками, призначеними або пристосованими для зібрань людей з метою спілкування на суспільні теми.

Друге розуміння публічної сфери автор пов'язує з Сеннетом Р. [9], який тлумачить це поняття як місце (будь-яке) зустрічі з незнайомими людьми, яке може бути окреслене просторово. Саме таке розуміння дозволяє досліднику звернути увагу не лише на соціальні аспекти, але й на архітектурні, композиційні, функціональні особливості публічних місць.

Аналізуючи напрацювання соціологів та урбаністів, Тищенко І. [6] зазначає важливість трьох загальних підходів до розуміння публічного простору як місця соціальної активності городян, з урахуванням механізмів роботи простору:

- середовище, що сприяє існуванню суспільства;
- місце реалізації влади та протидії їй;
- сцена для культурного життя.

Для першого підходу характерним є саме архітектурне та містобудівне осмислення громадських просторів – при цьому розширення їх не лише на спеціалізовані осередки, але й на всі місця перебування громадськості – вулиці, площі тощо. Такі дослідники та науковці, як Пеньялоса Е. [10], Гейл Я. [11], Джейкобс Д. [12], Лінч К. [13] та інші в рамках цього підходу визначали надзвичайну важливість для розвитку міст організації зручних пішохідних зон та багатофункціональних та зручно організованих громадських просторів.

Звертаючись до радянської практики створення та організації громадських просторів автор [6] приводить приклад трьох типів суспільних

просторів: систему суспільних центрів, систему магістралей і систему озеленення. При цьому, спеціалізовані відкриті міські суспільні простори виконували першочергово представницькі функції; таким чином, в них повно реалізовувався другий з зазначених вище підходів до розуміння громадського простору. Така практика знаходить відображення і сьогодні, коли громадські простори «резервуються» для проведення окремих заходів і тому без згоди громадян стають недоступними для реалізації окремих функцій.

Досить корисним є дослідження практики Сполучених Штатів Америки з цього питання. Сформована в країні «Доктрина громадського форуму» [14] передбачає три режими використання громадських просторів за цільовим призначенням та рівнем відкритості:

- комунікаційний громадський простір (quintessential public forum) – загальнодоступний та відкритий простір, головною функцією якого є комунікація та спілкування всіх представників громадськості. Саме до цієї категорії можливо віднести відкриті міські громадські простори (вулиці, парки, площі тощо);

- спеціалізований громадський простір (non-public forum) – місця, що характеризуються обмеженим доступом до них та спеціальними режимами користування, на кшталт урядових будівель тощо;

- лімітований громадський простір (limited public forum) – місця, які не є громадськими, внаслідок закритості на обмежень користування, однак за певних умов можуть виступати в їх якості (музеї, школи тощо).

Отож, незалежно від підходів до розуміння поняття громадського простору міста [15], науковці [16-26] визначають їх надвелику важливість як місць комунікації громадян, що не є знайомими один з одним і, таким чином, як місць реалізації соціальних прав та активностей громадян.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначаємо, що відкритий громадський простір міста – це загальнодоступний елемент міської структури, утворений в екстер'єрному просторі та призначений для безперешкодного та

комфортного перебування будь-яких верств населення. Умови формування і розвитку громадських просторів міст визначають художні завдання, положення теорії формування і обмеження дизайну їх архітектурного і предметно-просторового середовища: принципи композиції, засоби гармонізації, положення про тектоніку і масштабність середовищних форм та об'єктів, ергономіка в середовищному проектуванні тощо.

Література

1. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды: учебник / В.Т. Шимко. М.: Архитектура-С, 2006. 384 с.
2. Що таке міський публічний простір? / І. Тищенко. 2015. URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/shcho-take-miskyi-publichnyi-prostir>
3. Земов Д.В. Вопросы мобильного формирования архитектурно-композиционной среды атриумных пространств / Д.В. Земов // Вестник Томского государственного архитектурно-строительного университета. 2007. №2. С. 96-102.
4. Город как процесс / Н. Масталерж. 2017. URL: <http://kaluga24.tv/natalya-mastalерж-gorod-kak-protsess/>
5. Ан А.Л. Роль общественного пространства в муниципальных образованиях / А.Л. Ан // Вопросы государственного и муниципального управления. 2012. № 1. С. 174-184.
6. Тищенко І., Шліпченко С. (упор.). (Не)Задоволення публічними просторами. Урбаністичні Студії III. (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА). К.: Всесвіт, 2016. 340 с.
7. Паченков О. Публичное пространство города перед лицом вызовов современности: мобильность и «злоупотребление публичностью» / О. Паченков // Новое литературное обозрение. 2012. №117. С. 419-440.
8. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості:

- дослідження категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас Пер. з нім. А. Онишко // Центр гуманітарних досліджень Львівського Національного університету ім. І. Франка, Львів: Вид-во «Літопис», 2000. 319 с.
9. Сеннет Р. Падение публичного человека / Р. М. Сеннет. Логос, 2002. 424 с.
10. Поради для міста : Енріке Пеньялоса / Ю. Бондар. 2014. URL: <https://platfor.ma/magazine/text-sq/pb/enrique-penalosa/>
11. Архітектор и урбанист Ян Гейл: «Я женился и стал думать о людях» / Гейл Я. 2012. URL: <https://www.newkaliningrad.ru/news/community/1677635-arkhitektor-i-urbanist-yan-geyl-ya-zhenilsya-i-stal-dumat-o-lyudyakh.html>
12. Мама урбаністики: історія Джейн Джейкобс / Отріщенко Н. 2019. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/mama-urbanistyky-istoriia-dzhein-dzheikobs?locale=uk>
13. Линч К. Образ города / К. Линч перевод с англ. В.Л. Глазычева; под ред. А.В. Иконникова. М.: Стройиздат, 1982. 328 с.
14. Sjoblom R.R. Enforcing the Public Forum Doctrine on Private Property: First Unitarian Church of Salt Lake City v. Salt Lake City Corporation, 41 San Diego L. Rev., 2004. P. 447-482. URL: <https://digital.sandiego.edu/sdlr/vol41/iss1/19>
15. Тімохін В. Основи дизайну архітектурного середовища: підручник / [В.О. Тімохін, Н.М. Шебек, Т.В. Малік та ін.]. К. : КНУБА, 2010. 400 с.
16. Дизайн систем візуальної інформації : навчальний посібник / О.В. Чемакіна, А.Л. Рубцов, В.О. Свірка, О.П. Олійник, Л.М. Акімова, О.В. Кузьмін / За заг. ред. В.О. Свірка. Херсон : Олді-плюс, 2019. 200 с.
17. Стандартизація в дизайнерській діяльності: навчальний посібник / В.О. Свірка, А.Л. Рубцов, О.В. Чемакіна, О.В. Кузьмін / За заг. ред. В.О. Свірка. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 232 с.

18. Інжиніринг у ресторанному бізнесі : навчальний посібник / О.В. Кузьмін, О.В. Чемакіна, Л.М. Акімова, А.М. Куц, І.Л. Корецька, А.О. Кузьмін. Херсон : Олді-плюс, 2019. 488 с.
19. Chemakina O.V., Kuzmin A.O. Designing functional planning solutions for hotels of family type in Ukraine // Engineering sciences: development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium: collective monograph / in 2 Vol. Economics College in Stalowa Wola. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. Vol. 1. P. 426-447.
20. Kuzmin O.V., Chemakina O.V., Kuzmin A.O. The quality management system of the reception service – as one of the elements of the innovative development of the hotel-restaurant industry // Innovative development of the economy: global trends and national features: collective monograph. Lithuania: Publishing House "Baltija Publishing", 2018. P. 619-633.
21. Kuzmin O., Chemakina O., Kuzmin A. The quality management system in the banquet service as one of the elements of innovative development of the hotel-restaurant industry // Management mechanisms and development strategies of economic entities in conditions of institutional transformations of the global environment: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 2 Vol. ISMA University. Riga: "Landmark" SIA, 2019. Vol. 2. P. 101-110.
22. Chemakina O., Svirko V., Kuzmin O., Kuzmin A., Competitive advantages of the visual information system of transport centers // Conceptual aspects management of competitiveness the economic entities: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko, in 2 Vol. / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 2. P.126-135.
23. Ергодизайн систем візуальної інформації / В.О. Свірко, А.Л. Рубцов, О.В. Чемакіна, А.О. Белятинський, О.В. Кузьмін, А.О. Кузьмін // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018 Т. 1, № 22 (62). С.

17-26.

24. Бармашина Л.М. До питання розвитку засобів формування громадських просторів у структурі висотних будівель / Л.М. Бармашина, О.О. Матюха, А.О. Кузьмін // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. Т. 1, № 22 (62). С. 10-15.
25. Формування громадських закладів для молоді на основі універсального дизайну / О.В. Чемакіна, Л.М. Бармашина, А.В. Розбицька, А.О. Кузьмін // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. № 3 (65). С. 15-19.
26. Особливості проектування та будівництва морських аеропортів / О.В. Чемакіна, Л.М. Бармашина, Н.С. Макух, А.О. Кузьмін // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. № 3 (65). С. 9-14.